

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, МІСЦЕ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУСПІЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

ХІМЧЕНКО А. М., МАХНОВИЧ О. О.

УДК 330.354

Хімченко А. М., Махнович О. О. Економічний зміст, місце та класифікація інноваційних процесів у суспільному виробництві

У статті приділено значну увагу дослідженню місця та значення інноваційних процесів у суспільному виробництві. Запропоновано ієрархію понять інноватики. Змістовні рівні понять інноватики представлені таким чином: на першому рівні знаходиться поняття «інновація»; інноваційна діяльність, інноваційний процес, об'єкти та суб'єкти інноваційного процесу – другий рівень ієрархії понять. У поняттях третього рівня найширшим є інноваційна сфера, що включає: інноваційну інфраструктуру, ринок інновацій, інноваційні продукти. «Інноваційний потенціал» – поняття четвертого рівня. Інноваційний клімат, інноваційний ризик та інноваційна безпека – сукупність понять п'ятого рівня. Вершину ієрархії представлено поняттям «інноваційна політика». Розроблено класифікатор інноваційних процесів, в основу якого покладено такі класифікаційні ознаки: мета інноваційного процесу, ступінь радикальності здійснення інноваційних процесів, зміст інноваційних процесів, рівень розробки та поширення інноваційних процесів, обсяг здійснення інноваційних процесів, темпи розповсюдження інноваційних процесів, вид ефекту, спричиненого інноваційними процесами.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, інноваційний процес у суспільному виробництві, класифікатор інноваційних процесів.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 9.

Хімченко Андрій Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, Донецький національний університет (вул. Університетська, 24, Донецьк, 83001, Україна)

E-mail: himan@meta.ua

Махнович Олена Олександрівна – аспірантка, кафедра економічної теорії, Донецький національний університет (вул. Університетська, 24, Донецьк, 83001, Україна)

E-mail: 15lk90@mail.ru

УДК 330.354

UDC 330.354

Хімченко А. Н., Махнович Е. А. Экономическая сущность, место и классификация инновационных процессов в общественном производстве

Khimchenko A. N., Mahnovych O. O. Economic Essence, Place and Classification of Innovation Processes in Public Production

В статье уделено значительное внимание исследованию места и значения инновационных процессов в общественном производстве. Предложена иерархия понятий инноватики. Содержательные уровни понятий инноватики представлены следующим образом: на первом уровне находится понятие «инновация»; инновационная деятельность, инновационный процесс, объекты и субъекты инновационного процесса – второй уровень иерархии понятий. В понятиях третьего уровня самым широким является инновационная сфера, которая включает: инновационную инфраструктуру, рынок инноваций, инновационные продукты. «Инновационный потенциал» – понятие четвертого уровня. Инновационный климат, инновационный риск и инновационная безопасность – совокупность понятий пятого уровня. Вершина иерархии представлена понятием «инновационная политика». Разработан классификатор инновационных процессов, в основу которого положены следующие классификационные признаки: цель инновационного процесса, степень радикальности осуществления инновационных процессов, содержание инновационных процессов, уровень разработки и распространения инновационных процессов, объем осуществления инновационных процессов, темпы распространения инновационных процессов, вид эффекта, вызванного инновационными процессами.

The article studies the place and significance of innovation processes in public production. It offers hierarchy of the innovation theory. It presents the content levels of innovation theory notions as follows: the “innovation” notion is located at the first level; innovation activity, innovation process, objects and subjects of the innovation process – the second level of the hierarchy of notions. The widest among the third level notions is the innovation sphere, which includes: innovation infrastructure, innovation market and innovation products. “Innovation potential” is the fourth level notion. Innovation climate, innovation risk and innovation security is the aggregate of the fifth level notions. “Innovation policy” notion is at the top of the hierarchy. The article develops a classifier of innovation processes, in the basis of which there are the following classification features: the goal of the innovation process, degree of the radicality of execution of innovation processes, content of innovation processes, level of development and distribution of innovation processes, volume of execution of innovation processes, rates of distribution of innovation processes and type of the effect caused by innovation processes.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, инновационный процесс в общественном производстве, классификатор инновационных процессов.

Key words: innovation, innovation process, innovation process in public production, classifier of innovation processes.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 9.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 9.

Хімченко Андрій Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра экономической теории, Донецкий национальный университет (ул. Университетская, 24, Донецк, 83001, Украина)

E-mail: himan@meta.ua

Махнович Елена Александровна – аспирант, кафедра экономической теории, Донецкий национальный университет (ул. Университетская, 24, Донецк, 83001, Украина)

E-mail: 15lk90@mail.ru

Khimchenko Andrey N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Economic Theory, Donetsk National University (vul. Universytetska, 24, Donetsk, 83001, Ukraine)

E-mail: himan@meta.ua

Mahnovych Olena O. – Postgraduate Student, Department of Economic Theory, Donetsk National University (vul. Universytetska, 24, Donetsk, 83001, Ukraine)

E-mail: 15lk90@mail.ru

Основою життя, однією з умов існування людини та суспільства є процес виробництва. Виробництво завжди виступає як суспільне, тому що суб'єкти господарювання об'єднані взаємними зв'язками як виробники і споживачі щодо отримання знарядь праці, сировини, матеріалів та реалізації готової продукції. Також у процесі виробництва між людьми виникають виробничі відносини, що визначені формою власності на засоби виробництва [1; с. 83]. Але найголовнішою особливістю суспільного виробництва є те, що воно безперервно оновлюється, тобто йому властива інноваційна складова. Інноваційний розвиток товарів і послуг сприяє тісному взаємозв'язку інноваційного процесу та суспільного виробництва. Це приводить до постійного оновлення та вдосконалення всіх виробничих процесів, що й визначає актуальність дослідження питання інноваційного процесу в суспільному виробництві.

Серед вчених-економістів, що займаються дослідженням питань економічної сутності та змісту інноваційних процесів та їх місця в суспільному виробництві, можна виділити таких: А. Н. Алімов, І.Т. Балабанов, Ф. Ф. Бездубний, А. В. Васильєв, А. М. Власова, Г. О. Гадімов, Н. Гапоненко, П. Н. Завлін, А. А. Іпатов, Г. Д. Ковальов, Н. В. Краснокутська, В. Г. Колосов, А. Т. Кругліков, А. С. Кулагін, П. Лелон, О. Д. Нечаєва, Н. О. Османов, А. І. Пригожин, Г. А. Смирнова, П. Друкер, Т. Кун, Я. Монден, Т. Норберт, Т. Пітерс, Б. Санто, Р. Уотермен. Питанню класифікації інновацій приділено багато уваги в роботах таких вчених: Ю. М. Бажала, В. П. Бараничева, А. М. Власової, В. Н. Гуніна, Я. ван Дейка, П. Н. Завліна, Н. В. Краснокутської, А.К. Казанцевої, А. А. Кутейнікова, С. Ю. Ляпіна, В.Г. Мединського, Л. Е. Мінделі, А. І. Пригожина, В. А. Устінова.

Незважаючи на актуальність та широту дослідження значимості та сутності інноваційних процесів, ще й досі не визначено їх місце в суспільному виробництві. Не знайшла обґрунтованого відображення класифікація інноваційних процесів у суспільному виробництві.

Метою статті є визначення та обґрунтування місця інноваційного процесу в суспільному виробництві, побудова ієрархії змістовних понять інноватики (та визначення в ній місця інноваційного процесу), розробка класифікації інноваційних процесів із урахуванням їх значимості та місця в суспільному виробництві.

На практиці інновація визначається як процес перетворення потенційного НТП у реальний, де наукове знання або ідея набувають економічного змісту. На відміну від НТП інноваційний процес не завершується впровадженням нової техніки в суспільне виробництво, оскільки інноваційний процес безперервний за характером навіть після впровадження (рис. 1). Суспільне виробництво – це процес свідомого впливу людей на природні речі з метою створення благ, необхідних для існування та розвитку суспільства [1; с. 83]. Суспільне виробництво також являє собою процес відтворення, що проходить стадії виробництва (створення матеріальних благ або послуг), розподілу (отримання кожним учасником виробництва своєї частки виробленого продукту), обміну (отримана частка виробленого продукту обмінюється на конкретні засоби існування) та споживання (кінцеве споживання виробленого продукту, що

надає поштовх до початку нового виробничого циклу). У процесі споживання виробленого продукту споживачами здійснюється оцінка попиту на даний продукт:

1. Зниження попиту на продукцію свідчить про незадоволені потреби споживачів, що спонукає до виникнення нових ринкових потреб, які будуть реалізовані шляхом інноваційного процесу: виникнення принципово нової ідеї до сутності нового виду продукції; фундаментальні дослідження (одержання нових знань із певної наукової області для виявлення взаємозв'язку між явищами та закономірностями); прикладні дослідження (практичне використання відкритих раніше явищ та процесів для одержання конкретних наукових результатів); експериментальні розробки (дослідницька перевірка результатів наукових досліджень); дослідні розробки (конструювання та практичне застосування інновації) та впровадження інновації у виробництво, що характеризує ефективність інноваційного процесу щодо нового продукту.

2. Збільшення попиту на продукцію свідчить про задоволення потреб споживачів. Це спонукає до удосконалення продукту після оцінки суспільних потреб і рівня розвитку науки та технологій задля підтримки та подальшого стимулювання попиту.

Через те, що поняття «інновація» має широкий зміст, є розгалуженим і системним, ієрархія його понять може бути представлена таким чином (табл. 1).

На *першому рівні* знаходиться поняття «інновація», що є базовим відносно інших. Методологічний підхід до визначення базового поняття дозволяє обґрунтовано підійти до понять наступного рівня (інноваційний процес, інноваційна діяльність) і розмежувати їх, спираючись на семантичні особливості.

Інноваційна діяльність (діяльність, спрямована на використання й конкретизацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення й оновлення номенклатури та підвищення якості продукції з її подальшою ефективною реалізацією на внутрішньому і зарубіжному ринках) та інноваційний процес (структурний багатоступінний процес створення, впровадження та комерціалізації результатів наукової діяльності) – дві сторони одного цілого, враховуючи особливості їх прояву і взаємозв'язку на різних рівнях. Виділення поняття інноваційної діяльності на *другому рівні* приводить до введення понять, що характеризують учасників інноваційного процесу – об'єктів і суб'єктів.

У поняттях *третього рівня* головним чином відображається факт взаємодії і взаємозв'язку суб'єктів інноваційної діяльності, які створюють цілісність і володіють властивістю інтегративності. Це дає підставу представляти інноваційну сферу (сукупність господарюючих суб'єктів, що взаємодіють і взаємопов'язані між собою в процесах виникнення, створення та комерціалізації інновації) як систему, у рамках якої в умовах взаємодії учасників інноваційного процесу створюються найважливіші передумови інноваційного суспільного виробництва.

Інноваційна діяльність здійснюється на інноваційному ринку (сукупність економічних відносин між продавцем і покупцем інноваційних товарів і послуг, процес

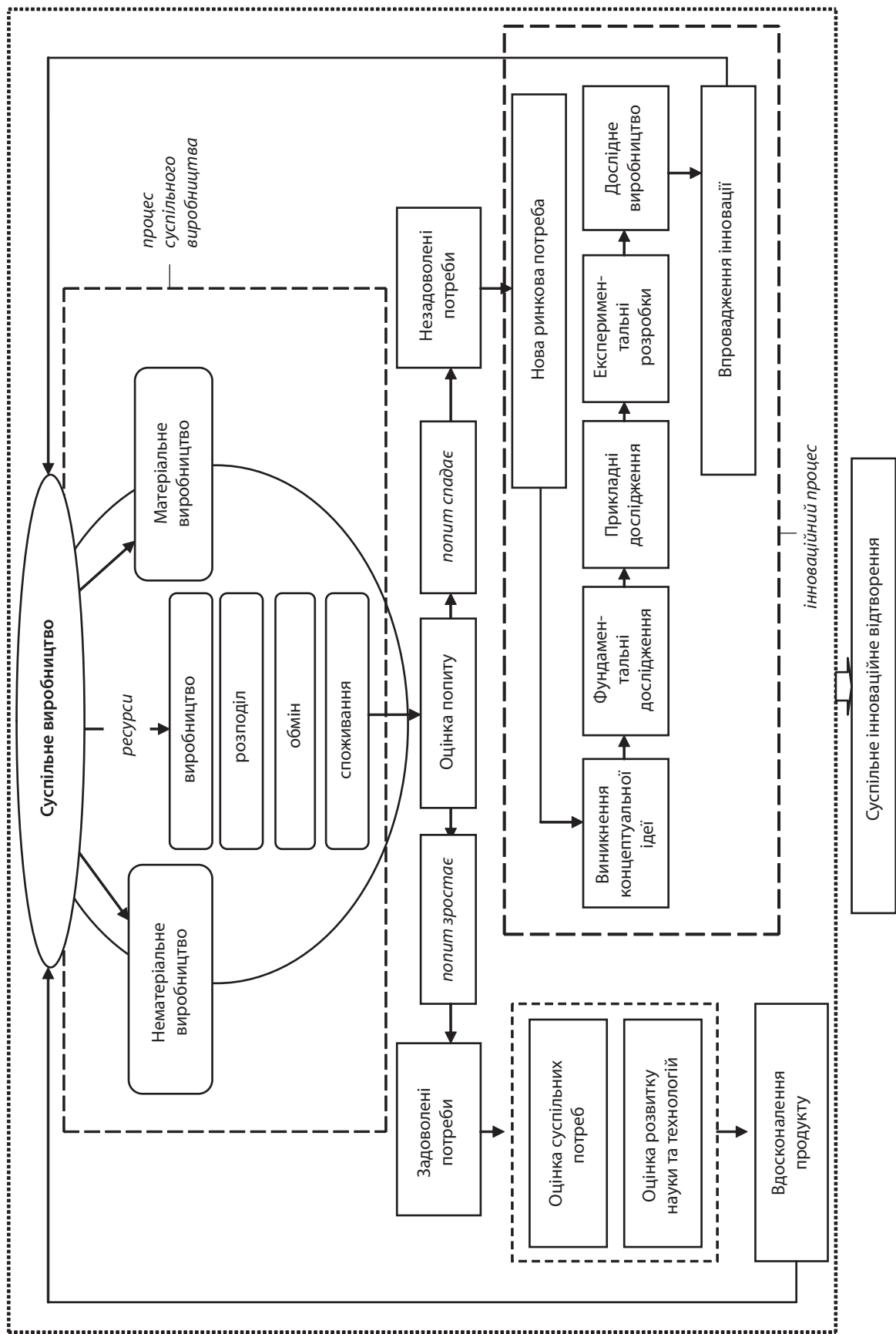

Рис. 1. Інноваційний процес в суспільному виробництві

руху яких відображає економічні інтереси і потреби вказаних суб'єктів), де відбувається купівля-продаж специфічного інноваційного товару (принципово нова концептуальна ідея, що втілена та комерціалізована).

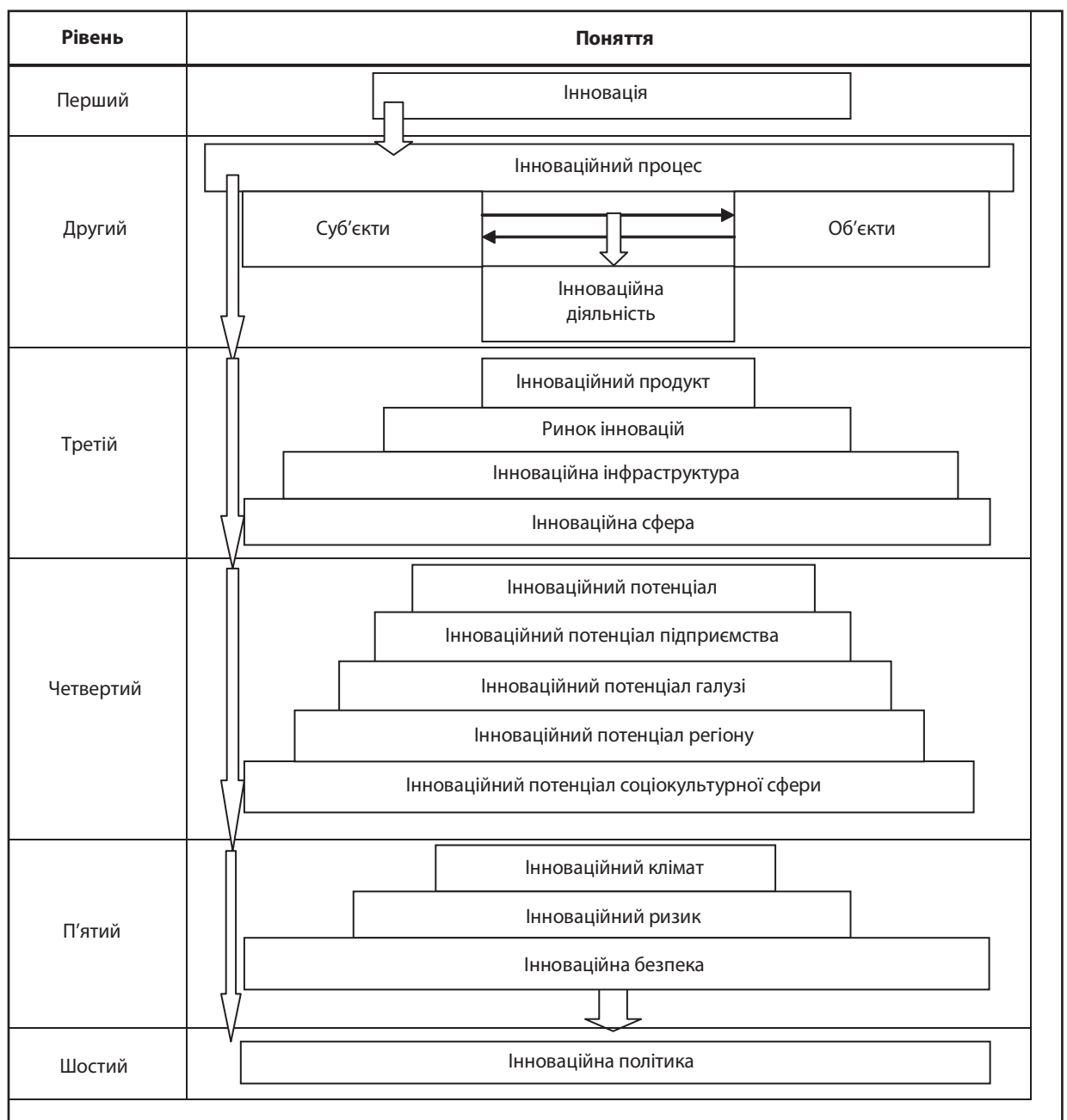
Виділення поняття «інноваційний потенціал» (здатність інноваційної сфери реалізувати можливості інноваційних ресурсів у цілях досягнення максимального позитивного результату функціонування економічної системи) у рамках *четвертого рівня* дозволяє розглядати важливу властивість інноваційної системи, що виявляється в її здатності реалізувати можливості введення інновації. Слід розрізнити інноваційний потенціал підприємства (галузі, регіону) (спроможність і готовність підприємства (галузі, регіону) здійснювати ефективну інноваційну діяльність) та інноваційний потенціал со-

ціокультурної сфери (готовність кожного індивіда впроваджувати інновації у свою діяльність).

Дослідження об'єкта як системи в методологічному плані залежить від аналізу умов його існування. Середовище, в якому функціонує інноваційна система, може бути охарактеризоване сукупністю умов загальноекономічного, фінансового, політичного, соціального, демографічного, інфраструктурного, нормативно-правового характеру. Дану сукупність умов можна визначити як інноваційний клімат (система відносин, що формуються під впливом умов інноваційної діяльності, яка відображає можливості з розширення інноваційної діяльності та умов діяльності новаторів), із ним тісно пов'язані складові *п'ятого рівня* (вирогідність втрати попиту на інновацію або втрата інноваційності товару).

Таблиця 1

Змістовні рівні базових понять інноватики

Інноваційний клімат охоплює те, на що звертає увагу інвестор, коли оцінює, наскільки сприятливі (несприятливі) умови для вкладення капіталу у певну інновацію, враховуючи ідеологію і політику, економіку і культуру.

Поняття інноваційного клімату з огляду на його складність і комплексність необхідно розглядати на макро- і мікроекономічному рівнях і оцінювати на основі визначення загального інноваційного ризику. Сукупність інноваційних ризиків всебічно характеризує інноваційний клімат від найнесприятливішого до найсприятливішого.

Інноваційна безпека забезпечує збалансований і запланований інноваційний розвиток в усіх сферах економічної діяльності, що є найширшим поняттям *п'ятого рівня* ієрархії.

Вершину ієрархії представлено поняттям «інноваційна політика», під якою розуміють сукупність відносин між державними органами влади і управління та суб'єктами інноваційного процесу з приводу створення економічних, організаційних і правових основ його регулювання. Змістова сторона даного поняття відображає регулюючі дії, за допомогою яких держава не тільки створює умови, потрібні для нормального перебігу відтворювального процесу, але за необхідності прямо або опосередковано впливає на нього.

Через те, що інновація пов'язує різні сфери економічної діяльності, визначає сутність, специфіку та особливості управління інноваційними процесами, виникає необхідність її обліку та систематизації. Питання класифікації інновації є важливим для теорії та практики інноватики, воно конкретизує об'єкт дослідження та приводить до виявлення проблемних зв'язків у його структурі. Розроблення класифікатора інноваційних процесів дозволить:

- ✦ оцінити їх спрямованість та ефективність;
- ✦ визначити стратегію інноваційного розвитку;
- ✦ визначити перспективність інноваційної діяльності з певного виду інновації;
- ✦ сформулювати механізм фінансування інноваційного процесу відповідно до його типу;

- ✦ визначити та застосовувати методи управління та впливу на інноваційні процеси;
- ✦ винайти механізми управління інноваційною діяльністю залежно від виду інноваційного процесу;
- ✦ створити стимули для активізації інноваційної діяльності в цілому;
- ✦ відповісти на такі питання: мета, форма та сфера реалізації інноваційного процесу.

Тому, із урахуванням вищезазначеного, класифікація інноваційних процесів набуває такого вигляду (рис. 2).

Отже, високий рівень теоретичних досліджень і практичних розробок, що спрямовані на уточнення понятійного апарату та розробку класифікатора інноваційних процесів, надає змогу створити дієву та ефективну систему управління інноваційною діяльністю.

ВИСНОВКИ

Суспільне виробництво – це процес свідомого впливу людей на природні речі з метою створення благ, необхідних для існування та розвитку суспільства. У процесі споживання виробленого продукту споживачами здійснюється оцінка попиту на даний продукт: зниження попиту на продукцію свідчить про незадоволені потреби споживачів, що спонукає до виникнення нових ринкових потреб, які будуть реалізовані шляхом інноваційного процесу; збільшення попиту на продукцію свідчить про задоволення потреб споживачів, що спонукає до вдосконалення продукту.

Змістовні рівні понять інноватики представлені таким чином: на першому рівні знаходиться поняття «інновація», що є базовим відносно інших, інноваційна діяльність, інноваційний процес, об'єкти та суб'єкти інноваційного процесу – другий рівень ієрархії понять. У поняттях третього рівня найширшим є інноваційна сфера, що включає: інноваційну інфраструктуру, ринок інновацій, інноваційні продукти. Виділення поняття «інноваційний потенціал» у рамках четвертого рівня дозволяє розглядати інноваційний потенціал підприємства (галузі, регіону) та інноваційний потенціал соціокультурної сфери. Інноваційний клімат, інноваційний ризик та інноваційна безпека – сукупність понять

Ознака класифікації	Значення класифікаційної ознаки					
За метою	стратегічні		тактичні		оперативні	
За ступенем радикальності	базисні		поліпшуючі		псевдоінноваційні	
За змістом	технічні	екологічні	соціальні	організаційно-управлінські		комплексні
За рівнем розробки та поширення	індивідуальні	фірмові	корпоративні	галузеві	регіональні	державні
За обсягом	однооб'єктні			дифузійні		
За темпами розповсюдження	швидкі	стабільно зростаючі	стрибокподібні		стабільно уповільнені	рівномірні
За видом ефекту	економічний		соціальний	екологічний		глобальний

Рис. 2. Класифікатор інноваційний процесів

п'ятого рівня. Вершину ієрархії представлено поняттям «інноваційна політика».

В основу класифікатора інноваційних процесів покладено такі класифікаційні ознаки: мета інноваційного процесу, ступінь радикальності здійснення інноваційних процесів, зміст інноваційних процесів, рівень розробки та поширення інноваційних процесів, обсяг здійснення інноваційних процесів, темпи розповсюдження інноваційних процесів, вид спричиненого ефекту інноваційними процесами. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія : підручник / Наук. редактор Л. І. Дмитриченко. – Донецьк : ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – 712 с.
2. **Краснокутська Н. В.** Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Н. В. Краснокутська – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
3. **Бажал Ю. М.** Економічна теорія технологічних змін : навч. посіб. / Ю. М. Бажал. – К. : Заповіт, 1996. – 284 с.
4. **Инновационный менеджмент** : учеб. пособие / Под ред. Л. Н. Оголевой. – М. : ИНФРА, 2001. – 238 с.
5. **Балабанов И. Т.** **Инновационный менеджмент** : учеб. пособие для вузов / И. Т. Балабанов. – С.-Пб. : Питер, 2001. – 304 с.
6. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. А. І. Сухорукова. – К. : Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 64 с.
7. **Кириченко О. С.** **Забезпечення економічної безпеки підприємств на основі проактивного інноваційного розвитку** / О. С. Кириченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/natural/2012_15/Kirich.pdf

8. **Рассихина В. Є.** Теоретико-методологічні проблеми визначення інновацій на сучасному етапі розвитку економіки України / В. Є. Рассихина // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 4. – Т. 3. – С. 124 – 129.

REFERENCES

- Bazhal, Yu. M. *Ekonomichna teoriia tekhnologichnykh zmin* [Economics of technological change]. Kyiv: Zapovit, 1996.
- Balabanov, I. T. *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation Management]. St. Petersburg: Piter, 2001.
- Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation Management]. Moscow: INFRA, 2001.
- Krasnokutskaya, N. V. *Innovatsionnyy menedzhment* [Innovation Management]. Kyiv: KNEU, 2003.
- Kyrychenko, O. S. "Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv na osnovi proaktyvnoho innovatsiinoho rozvytku" [Ensuring economic security companies on the basis of proactive innovation]. http://nbuv.gov.ua/natural/2012_15/Kirich.pdf
- Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Guidelines on the assessment of the level of economic security of Ukraine]. Kyiv: Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky, 2003.
- Politychna ekonomiiia* [Political Economy]. Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim, 2012.
- Rassykhina, V. Ye. "Teoretyko-metodolohichni problemy vyznachennia innovatsii na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy" [Theoretical and methodological problem of defining innovation at the present stage of development of Ukraine's economy]. *Visnyk KhNU. Ekonomichni nauky*, vol. 3, no. 4 (2009): 124-129.